

PETRONĖLĖ BIKULČIENĖ – KALBININKĖ, PUKIAI SUPRANTANTI LIETUVIŲ KALBOS ŽODŽIŲ PRASMĘ IR SKAMBESĮ

Kraštietė švenčia 90-ies metų sukaktį

Poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas viename iš savo laiškų yra parašęs, kad „visuomet malonu permesti keletą žodžių, taip niekur neskubant, ramiai ir tyliai... Prisiminti „gerus laikus“, tuos, kurie praėjo, o praėję būna visuomet patys geriausi“.

Ši kartą labai norisi prisiminti kelias praeities akimirkas ir dvasingiausių švenčių metu pasidžiaugti gražia iš Jurbarko krašto kilusios kraštietės Petronėlės Bikulčienės (Petrauskaitės) gyvenimo sukaktimi.

1933 metų Kalėdų šventės Kuturių kaimo gyventojų Pranciškaus Petrausko ir Marijonos Petrauskienės (Baltrušaitytės) šeimoje tikrai buvo išskirtinės, nes gruodžio 24-ąją savo prasmingo gyvenimo gyventi atėjo Petronėlė. Tuo metu šeima žemės turėjo nedaug – tik 4,5 ha, todėl pagrindinės pajamos buvo nagingo kalvio Pranciškaus, išmokusio kalvystės paslapčių iš Cimermonų giminės kalvių, uždarbis. Abu tėvai labai nuoširdžiai rūpinosi, kad Petronėlė ir jos dvi seserys Stasė ir Eugenija bei brolis Antanas siektų mokslo. Petrauskų vaikai mokėsi Klišių pradžios mokykloje, o vėliau kasdien pėsčiomis 4 kilometrus eidavo į Jurbarko vidurinę mokyklą.

Pačiame centre tarp draugių stovi Petronėlė Petrauskaitė (Jurbarko vidurinės mokyklos baigimo proga 1954 m.)

Petronėlė buvo puiki mokinė ir stipri sportininkė, aktyviai dalyvavo mokyklos chore ir dramos būrelyje. Jos visuomeninė veikla buvo žinoma plačiai, todėl iškart po mokyklos baigimo 1954 m. jai buvo pasiūlyta dirbti meno vadove Jurbarko kultūros namuose. Dirbo neilgai, nes po metų įstojo į Vilniaus pedagoginį institutą, studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą, o po studijų iškart 1960 metais pradėjo pedagoginę ir mokslinę veiklą šios aukštosios mokyklos Lietuvių kalbos katedroje.

1976 metais Petronėlei Bikulčienei suteiktas filologijos mokslų daktaro laipsnis. Kalbininkė visą gyvenimą liko ištikima savajai Alma Mater: joje studijavo, po to dėstytojavo iki 1999 metų pabaigos, kruopščiai tyrinėjo lietuvių kalbos gramatiką, sintaksę, eksperimentinę fonetiką, skatinamuosius sakinius ir jų intonaciją bei raišką, vykdė tyrimus ir parengė mokslinę studiją „Skatinamoji lietuvių kalbos intonacija“.

Reikšminga kraštiečių pedagoginė veikla. Būsimiesiems lituanistams ji dėstė įvairius kursus: „Lietuvių kalbos rašybos praktikumą“, „Lietuvių kalbos fonetiką“, „Lietuvių literatūrinės kalbos istoriją“, „Žodžių darybą“ ir kt. Kitų specialybių studentai klausydavosi jos paskaitų apie lietuvių kalbą ir kalbos kultūrą. Su kolegomis parašė nemažai mokomųjų knygų, iš kurių paminėtinos yra „Lietuvių kalbos praktikumas“ ir „Rašyba. Praktika ir teorija“, parengė mokymo priemonę „Rašybos mokymas kompiuteriu“. Parašyta nemažai straipsnių, kurie buvo išspausdinti periodiniuose leidiniuose „Kalbos kultūra“ ir „Kalbotyra“, knygose „Kalbos garsai ir intonacija“, „Kalbos garsai ir melodika“ ir kt.

Mokslininkė ryžosi imtis sudėtingo darbo – statistinės analizės metodais įvertinti, kaip pasakyti žodžiai žmonių yra suvokiami, kokios kiekvieno pasakymo ypatybės ir skirtumai. Tyrėjai talkininkavo didelės grupės auditorių, dažniausiai studentų, kurie išklausydavo kalbančiųjų tarimą arba jau anksčiau padarytus įrašus ir pagal nustatytus kriterijus atlikdavo įvertinimą. Tada prasidėdavo įvertinimų sisteminimas, pagal specialias formules ir įprastus matematikai (bet ne lituanistikai) grafikus buvo nustatomi eksperimentų rezultatai, parodantys, kaip auditoriai, pavyzdžiui, suvokia žodžio melodingumą ir (ar) skatinamąsias intonacijas (kada tuo žodžiu liepiama, prašoma, konstatuojama, maldaujama, draudžiama, įsakoma, rekomenduojama, raginama, įkalbinėjama ar pageidaujama). Pabandykime ir mes paeksperimentuoti – skirtingomis intonacijomis išstarkime žodžius „pinigų“ ar „kepurę“... Na, jau bent keliais atvejais tikrai turėtų pasisekti, kad klausantysis suprastų, ką norėjome pasakyti. Šį rudenį, prisiminusi tuos savo mokslinius darbus, P. Bikulčienė pajuokavo, kad vienu metu ji buvo ir lituanistė, ir matematikė.

Man teko garbė klausyti P. Bikulčienės paskaitų, patirti jos profesionalumą ir darbštumą. Kalbininkė su studentais visada buvo maloni, nuoširdi, bendraujanti, bet ir labai reikli. Pirmakursiai jau rugsėjo mėnesį patirdavo, kas yra lietuvių kalbos rašybos praktikumas. Pirmieji susitikimai su dėstytoja – ir iškart jos diktantai: 3–4 lapų ilgumo su itin sudėtingais sakiniais ir neįprastais (tiesiog – klastingais) žodžiais, parinktais iš grožinės literatūros arba pačios dėstytojos sugalvotais. Dažnai sakiny sava prasme buvo savarankiškas ir neturintis ryšio su prieš tai buvusiais. Kol susivoki, ką norima pasakyti, koks veiksmažodžio laikas ar kokia turi būti daiktavardžio galūnė, jau išgirsti naują sakinį. Tada imi skubėti ir pridarai krūvą klaidų. Ne penkias, o dešimt ir daugiau. Atrodė, kad lyg ir neblogai vidurinėje mokykloje mes visi, būsimieji lituanistai, gimtąją kalbą mokėjome, tačiau tos klaidos vis atsirasdavo viena po kitos. Aš su savo bendramoksliais per pirmakursių krikštynas buvome parengę net programą, kurios pagrindinis akcentas – grupės sukurta daina apie „buriavimą“ per kalbos vingrybes pagal tuo metu Rodo Stiuarto (Rod Steward) atliekamos itin populiarios dainos „Buriavimas“ („Sailing“) melodiją. Priedainį su grupės draugais dar iš šiemet pasikartojau: „O diktantai mus kankina. Taip sunku mums be klaidų. Nosingėle, taip svarbi tu, per tave vis gaunu du“. Pakalbintų dabartinių lituanistų, rašiusių dėstytojos diktantus, atmintyje įsiminė kai kurių sakinių nuotrupos: „Bėga žirgelis per žąlantį vasarą. Ar tik nepadarys žalos?“, „užkliuvo už slenkščio, tik tįst, plump – ir tyso ant grindų...“, „jis ir tįslina nosies tiesumu“, „kai kurie lapai jau visai sutrešę, bus gera trąša“...

Visi stebėjosi, kokį didelį skambių ir originalių sakinių lobyną turėjo kalbininkė, nes itin retai pasikartodavo kuris nors. Po dviejų gerų mėnesių dėstytoja pranešė, kad mes, draugučiai, esame šaunuoliai, nes klaidų beveik nepadarėme. Pamažu pradėjome perprasti kalbos vingrybes, susikoncentruoti į išimčių įsiminimą. Egzaminų sesijos metu lyg ir visi sėkmingai be klaidų arba su 1–2 žioplai paliktomis klaidomis parašėme įskaitinį diktantą. Tada jau teko drauge su dėstytoja gilintis į lietuvių kalbos žodžių kilmę, darybą, prasmę ir skambumą, rasti baltų kalbų žodžių sąsajas, pasidomėti beišnykstančia dviskaita (kuri dar iki šių dienų gana dažna mūsų Jurbarko krašte – tikriausiai ne kartą girdėjote sakant *einava, nešava, skaitota, rašota, abudu, tiedu, judviem*). Taip pat drauge gilintasi į tuometinės lietuvių literatūrinės kalbos vystymąsi. Dėstytoja prisimena, kad tuo metu jai teko tikrai nemažas iššūkis. Prieš pat rugsėjį, pasikeitus darbuotojams, neatsirado specialistas, galintis dėstyti šį kursą, todėl vadovybė pavedė jai imtis to darbo. Dienos ir naktys buvo paskirtos pasiruošti paskaitoms, nuraminti jaudulį ir atsimentinti tai, kas buvo sumąstyta išdėstyti būsimos paskaitos metu.

Dėstytoja mus, studentus, mėgdavo vadinti draugučiais. Matyt pagal bendrą meilę gimtajai kalbai. Mes dažnai eidavome irgi ne į Bikulčienės, o į Draugutės paskaitas. Kalbininkė apie savo asmeninį gyvenimą ar jausmus neatviraudavo, todėl nežinojome, kad ji gimusi Kūčių dieną (o be to, na kas, pasiekęs mokslo aukštumas, būtų rizikavęs sovietų okupacijos laikais viešai girtis, kad gimimo diena per tokias „netarybines“ šventes). O mums tą dieną tik ir rūpėjo, kad kuo greičiau po paskaitų grįžtume į namus, o ne klausytumės dėstytojų. P. Bikulčienė po paskaitos pirmosios dalies „nusprendė“, kad labai jau šalta auditorijoje ir negalima tęsti darbo. Suprato mus, žinojo mūsų nusiteikimus ir jautė, kad skubėsime namo... Po to įvykio jau dabar, praėjus keturiems dešimtmečiams, paklausiau kalbininkės, tai kaip tais laikais ji šventusi savo gimtadienius ir Kalėdų šventes. „Tyliai, ramiai, artimiausių rate“ – trumpai ir santūriai atsakė, o po to atsiduso ir pridūrė – „buvo sunkūs metai“.

Pedagoginio studentai atsimena vieną svarbiausių ir linksmiausių švenčių „Dainuokime liaudies dainas“. Tos kasmetinės šventės siela ir viena iš organizatorių buvo P. Bikulčienė. Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto kursai ir grupės stengdavosi parengti kuo įdomesnę programą, padainuoti kuo retesnę lietuvių liaudies dainą, pagal galimybes paruošti ir į renginį atsinešti kuo būdingesnį vieno ar kito Lietuvos regiono patiekalą. Dainos, rateliai, mįslės, pasakojimai...

1981 m. Vilniaus pedagoginio instituto lituanistų šventėje „Dainuokime liaudies dainas“ (vertinimo komisijos nariai, dėstytojai Bronius Kalinauskas, Vanda Zaborskaitė ir Petronėlė Bikulčienė)

Ir studentai su dėstytojais, bent kartą per metus susimaišę ir lygūs savo padėtimi didžiuliame būryje, buvo linksmi ir tikrai laimingi. Deja, po tų balandžio pradžios švenčių grupių kuratoriams, tarp jų ir P. Bikulčienei, tekdavo aiškintis rektorate dėl tos šventės ideologinio netinkamo, dėl dainoje pavartotų žodžių „leliumoj“ ir „aleliumai“, išgirsti sprendimą, kad tą renginį reikia uždrausti. Bet žiūrėk, P. Bikulčienė su kolegomis ir aktyviais studentais ir vėl inicijuoja naujos šventės scenarijaus rengimą, bando rektorių įtikinti renginio svarba.

Kalbininkė P. Bikulčienė aktyviai bendradarbiavo su kolegomis ir Vilniaus jurbarkiškiškiais. Itin nemažai bendrų darbo veiklų ir pokalbių turėjo su Arnoldu Piročkinu ir Vincentu Drotvinu.

Petronėlė Bikulčienė su kraštiečiais kalbininkais Vincentu Drotvinu ir Arnoldu Piročkinu

Ji dalyvaudavo Vilniaus jurbarkiškių bendrijos veikloje, susitikdavo su buvusiais Jurbarko mokyklos draugais Romu Dainiumi ir Vytautu Urbanavičiumi, susirašinėdavo su Jurbarko žmonėmis. Viename iš laišku, rašytų kraštotyrininkei Danutei Maskolaitytei, yra toks sakiny – „Su tais mano gyvenimo faktais – daryk, ką nori, ar trumpink, ar išplėšk, jeigu reikės.“ Tai tarsi tylus ir ramus kalbininkės sprendimas – tegul apie mano gyvenimą ir darbą kalba kiti.

2001 m. Vilniaus jurbarkiškių bendrijos sueigoje

Kol dar buvo daugiau jėgų, tai kraštiečiai dažniau atvažiuodavo į Jurbarką, aplankydavo pažįstamus ir gimines, dalyvaudavo kalbininkų renginiuose, o paskutiniaisiais metais jau tik retkarčiais užsuka į Skirsnemunę, kur ilsisi tėvai ir kiti artimieji.

Petronėlė Bikulčienė šiuo metu gyvena Vilniuje. Ji džiaugiasi, kad turi galimybę drauge su vyru Stasiu eiti abiejų bendrą 63 metų gyvenimo kelią. Šalia jų – brangūs artimieji, drauge saugantys lietuvių kalbos žodingumą ir skambumą: duktė Danutė Jonušienė – profesionali žurnalistė, žentas Laimantas Jonušys – vertėjas, literatūros kritikas ir eseistas. Kraštietei maloni atgaiva – knygos ir bendravimas su artimaisiais, o ypač anūkėmis Ada ir Indre, penkiamečiu proanūkiu Leonidu ir dviejų mėnesių Tula. Na, dar ir nostalgiški prisiminimai apie praėjusių laikų džiaugsmus, jaunystės dienas ir gimtadienius, sutampančius su Kalėdų šventėmis.

„Vaikystės ir jaunystės metai prie Imsrės ir Mituvos krantų man yra brangiausi. Visiems Jurbarko krašto žmonėms, kuriuos pažinojau ir kuriuos dar norėčiau aplankyti, linkiu ramių Kalėdų ir Vilties metų.“ – likus kelioms dienoms iki šių metų Kalėdų švenčių tuos prasmingus žodžius padovanojo mūsų kraštiečiai Petronėlė Bikulčienė.

Graži kalbininkės gyvenimo misija – daugybę metų paskirti lietuvių kalbai, pasėti gimtosios kalbos meilės sėklą buvusiems studentams ir artimiesiems. Todėl mes, jurbarkiškiai, savo kraštietei itin gražios sukakties proga norime pasakyti **Ačiū** už nuoširdų lietuvių kalbos prasmės ir skambesio saugojimą bei sklaidą, už lietuviškumo dvasios stiprinimą. Ir labai linkime – tegul būsimi gyvenimo metai būna kupini gražių prisiminimų, malonių jausmų ir išsipildančių svajonių, kad Jūs, miela Petronėle, galėtumėte tvirtai pasakyti – o juk ir tie metai yra patys geriausi!

Dokumentų iš viešųjų ryšių skyriaus vyr. specialistas Antanas Gvildys

2023 m. gruodžio mėn.
Jurbarkas

P. S. Nuotraukos parinktos iš asmeninio Petronėlės Bikulčienės archyvo.